

Att lära slöjd och hantverk

INSTALLATIONSTAL
AV MARLÉNE
JOHANSSON,
PROFESSOR I SLÖJD

Att tillverka fysiska föremål är en av våra äldsta kunskapsformer; det är något som människan har gjort i alla tider och kulturer och gör än i dag. I ett samhälle som ska bygga på hållbar utveckling är det angeläget att ha kunskaper om föremåls livscyklar. Skolans slöjdämne är förhållandevis ensamt om att låta barn och ungdomar utvecklas i kunskapsformen att tillverka fysiska föremål. I slöjden får eleverna möjlighet att utveckla insikter om hållbar utveckling när de med hjälp av redskap och material arbetar i en hel tillverkningsprocess från en idé till ett fysiskt slöjdföremål. Arbetsinsats, upplevd materialitet och föremålet kan inge respekt för hållbar utveckling och kulturella och etiska värden. Det kan vara lätt att tro att intresset för att kunna slöjda dämpas när allt finns lättillgängligt i vårt konsumtionssamhälle, men lyckligtvis kommer hållbarhet och funktion alltmer i fokus med nya värderingar. Slöjdverksamhet blomstrar på stickkaféer och i sociala medier. Hantverket förenar och blir gränsöverskridande på flera vis. En fantastisk känsla kan upplevas med föremål som använts länge vilket visar sig i trendig

re-design av second-hand kläder. Idag vill allt fler kunna göra själv, som i do-it-yourself-rörelsen.

I ett hållbart samhälle är det angeläget att ha kunskaper om material och tillverkning. Känn gärna på materialet i de kläder ni har på er, eller på materialet på stolen ni sitter på! Vad är det för material? Hur ska det skötas, och kan det tvättas? Var har det tillverkats och hur har det transporterats hit? Kunskaper om varför föremål ser ut som de gör, vilka material de är tillverkade av och hur de blir till, främjar ett reflekterat bruk. Genom att själv få arbeta med material, känna dess möjligheter och begränsningar, utvecklas handlingsburen och kroppsbaserad kunskap. Slöjdarbete kan exempelvis innehålla att se och känna skillnad på om det bearbetade materialet känns tillräckligt mjukt, eller innebära känslan av hur kroppen blir ett med verktyget. I slöjdundervisningen får eleverna möjlighet att komma åt tidigare generationers inbyggda kunskaper som levandegörs via materialens, redskapens och slöjdteknikernas möjligheter och begränsningar. Att själv kunna bygga in sina tankar och idéer i ett fysiskt föremål är i stora delar unikt för skolans slöjdämne.

Det behövs skickliga slöjdpedagoger för att lyfta fram vad som är möjligt att lära i slöjdundervisningen. Slöjdläraryrket vid Göteborgs universitet vilar på mer än 100-åriga traditioner. I Göteborg hade den tidigare lärarutbildningen rötter i Maria Nordenfelts seminarium som utbildade lärare för slöjdens mjuka material. Utbildning för slöjdens hårda material skedde vid Otto Salomons slöjdlärrarseminarium vid Nääs. Utbildningarna var vid den tiden, utöver materialindelningen, vanligtvis också uppdelade efter

” *Genom att själv få arbeta med material, känna dess möjligheter och begränsningar, utvecklas handlingsburen och kroppsbaserad kunskap.*

kön. Vid Göteborgs universitet finns det sedan 1997 numera en och samma utbildning i både hårda och mjuka material, det vill säga en lärarutbildning i slöjd. De blivande slöjdlärarna utbildas, i likhet med alla lärarutbildningar, för att bli behöriga att undervisa i mer än ett skolämne. Tidigare har slöjdlärarutbildningen tillhört den utbildningsvetenskapliga fakulteten, men idag sker slöjdtutbildningen vid Högskolan för design och konsthantverk, HDK, vid den konstnärliga fakulteten.

Begreppet slöjd är gammalt och finns omtalat redan på 1300-talet i Östgötalagen. Ordböcker beskriver att slöjd grundar sig på det fornsvenska ordet slöghþ, som står för slughet, flitighet, skicklighet, kunnighet och klokhet, och av slögher, egenskapen att vara händig, flink, hantverksskicklig, konstfärdig, förfaren, skicklig, fyndig och påhittig. Slöjdbegreppets pedagogiska betydelse stämmer väl än idag när eleven i skolan bearbetar material till ett slöjdföremål. Att lära slöjd och hantverk innefattar såväl materiella som immateriella resurser. Men det färdiga slöjdföremålet kan också skugga lärprocessen vid tillverkningen. Att lära sig slöjda kan utveckla förmågor som självförtroende, uthållighet, organisationsförmåga, koncentration, initiativförmåga, problemlösning, att våga ta risker, att föreställa sig något som ännu inte finns, att se helhet och sammanhang samt att känna välbefinnande och få tid för tankar och känslor. Listan kan göras lång och kompetenserna kan relateras till de flesta

yrikesområden. Trots det verkar dessa kompetenser inte värdesättas av föräldrar då de rangordnar slöjdämnet på näst sista plats av vilka skolämnen som är viktiga för deras barns studier eller framtid. I samma undersökning uppger eleverna att de tycker att slöjd är ett av de roligaste ämnena i skolan, ett ämne där de känner engagemang, får ta ansvar och vara med och påverka. Men resultaten visar också att eleverna är mindre säkra på vad de lär sig genom att slöjda.

Slöjdämnets kunskapskvaliteter verkar vara gömda i slöjdföremålet. En för snäv kunskapsyn riskerar att slöjdkunnande räknas bort i jakten på kunskaper som kan mätas, vägas eller betygsättas. Kanske beror det på att slöjdforskning om lärande i slöjd är en bristvara. Forskningsresultat behövs också för att balansera eget tyckande och inför politiska beslut.

Alla som har gått i svensk och nordisk skola har haft obligatorisk slöjdundervisning. Jag har förmånen att få arbeta med nordisk lärarutbildning och forskning. Min forskning handlar om lärande, interaktion och multimodalitet vid tillverkning av fysiska artefakter i slöjdrelaterade verksamheter, såväl i skola som i miljöer utanför skolan. Ett forskningsprojekt handlar om olika möjligheter för lärare och elever att använda smarta mobiltelefoner som resurs i slöjdundervisningen. Av intresse är att forska om förändrade lärprocesser när instruktioner exempelvis i form av video, text och bild är inprogrammerade i mobilappens QR-koder och Upcode-koder, koder som placeras på maskiner i slöjdsalen. Likaså beforskas hur eleverna dokumenterar och kommunicerar sina slöjdaktiviteter via slöjdens mobilapp. Teknikutvecklingen står inte still, och det gör inte slöjdundervisningen heller, den blir bara annorlunda.

Jag känner både stolthet och ansvar över att ha blivit professor i slöjd, den första i Sverige. Mer forskning behövs för att uppmärksamma och utveckla slöjdens kunskapsområde.

◀ **MARLENE JOHANSSON**

Marlene Johansson är Sveriges första professor i slöjd. Hennes forskning handlar om lärande, interaktion och multimodalitet vid tillverkning av fysiska artefakter i slöjdrelaterade verksamheter, såväl i skola som i miljöer utanför skolan. Utöver i slöjdläroarbete vid Högskolan för design och konsthantverk, HDK, arbetar hon nordiskt och är sedan tidigare professor i formgivning, konst- och hantverksdidaktik i Norge, samt verkar som professor i slöjdpedagogik i Finland där hon leder ett forskningscentrum med nordiska doktorander. Hon är förordnad som professor i slöjd.